

MÉSZÖLY – JELENKOR – HOLMI

„Ott voltam 1989 októberében Budapesten a *Radnóti Színház*ban a *Holmi* bemutatkozó estjén a nézőközönség soraiban, és izgatott voltam, csodálkozó és számító, mert nem egyszerűen nézőként ültem a tömött széksorok egyikében, hanem szerkesztőként, aki a vetélytársait jött meghallgatni. A *Jelenkor* fiatal segédszerkesztője voltam akkor, a nyolcvanas évek magyar irodalma vezető folyóiratáé, s úgy sejtettem, úgy is lett, hogy olyan folyóirat lép színre a *Holmival*, amely át fogja rendezni az irodalmi lapok terét; talán nem úgy, ahogyan a szerkesztői remélik, a *Nyugat* örökébe lépve, de átrendezi, megváltoztatva az én lapom helyzetét is.” A *Holmi* bemutatkozására (megszűnése alkalmából) visszaemlékező segédszerkesztő, Takáts József „lapjának”, a vadonatúj budapesti folyóirat által óhatatlanul „megváltozott helyzetbe” kerülő pécsi *Jelenkornak* volt egyik legfontosabb szerzője az akkoriban éppen elismertsége csúcsán álló, a tekintélyes méretű és korszakos jelentőségű, nagyepikai léptékű 1989-es kötetet, a *Volt egyszer egy Közép-Európát* jegyző Mészöly Miklós. Aki nem lett a *Holmi* szerzője. Kritikákat ugyan közöltek a kilencvenes években megjelenő könyveiről, ámde műveket tőle csak a halála után, és ráadásul nem is elbeszélő prózát, hanem eszmetörténeti tanulmányt (*A zsidókérdés útvesztői*) és magánleveleket. Miközben, a kortárs irodalmi mérleg másik folyóirat-serpenyőjében, továbbra is megbecsült írója maradt a *Jelenkornak* – a kilencvenes években szerzőként és kritikák, tanulmányok tárgyaként, a kétezres években már csak az utóbbi minőségben, illetve a hagyaték-ból közreadott szövegek egykori szerzőjeként.

De mi volt a *Jelenkor* 1989-ben?

A rendszerváltozás előtti időszak irodalmi életének, változó irodalmiságának, azon belül az „új prózának”, még azon is belül Mészöly prózájának az egyik legfontosabb megmutatóközi terepe (a régi *Mozgó Világ* mellett). Otthon, műhely – és az 1989 utáni folytatás talán legfőbb intézményes garanciája. Ráadásul a pécsi folyóirat nyolcvanas évekbeli szerzői közül Mészöly jelentős előtörténettel rendelkezik, különösen ha hozzávesszük, hogy legelső novelláinak egyike, a *Bridge és a nyúl* is már a *Jelenkor* előfutárának tekinthető, 1941-ben alapított és a fordulat évében megszűnt pécsi folyóiratban, a Várkonyi Nándor által szerkesztett *Sorsunk*ban látott napvilágot. (Továbbá a *Sorsunk* felszámolódása és a *Jelenkor* elindulása közötti aszályos időszak pécsi kiadványában, az 1956-ig létező *Dunántúllban* is szerepelt Mészöly szerzőként három alkalommal, illetve ugyanitt Lengyel Balázs kritikát írt *Hétalvó puttonyocska* című mesekönyvről.) Az 1958-ban induló, 1960-tól Tüskés Tibor által szerkesztett *Jelenkor* már azonnal közölt részletet *Az atléta halálából*, de itt jelent meg 1962-ben *A három burgonyabogár* is. Noha a lap történetében, sajnos, jóval fontosabbnak bizonyult *Az ablakmosó* és a hozzá tartozó Mészöly-jegyzet közlése az 1963. szeptemberi és októberi számokban, mivel leginkább ez vezetett 1964-ben a főszerkesztő párthatározati leváltásához – aki viszont kinevezett utódja, Szederkényi Ervin idejében is rendszeresen publikált a lapban, többek között *A jelentés öt egérről* című Mészöly-kötetről szóló elemzését az 1968. évi ötödik számban. Az új főszerkesztő pedig – kommunista párttagsága ellenére, vagyis éppen hogy annak köszönhetően – később teret biztosított a *Jelenkor* irodalmi arculatát egyre jobban meghatározó, a hivatalos irodalmisággal óhatatlanul

---

Egy hosszabb, Mészöly Miklós prózájának működéséről és hatástörténetéről szóló munka részlete.

nul szemben álló, és ha nem is *támogatott*, de azért nem is *tiltott*, hanem inkább *túrt* irodalmi folyamatoknak. Mészölytől például közölte, többek között, a *Noteszeket*, később az *Érintéseket*, és még sok más fontos szöveget. Meg persze kritikákat a könyveiről, az első években például Rajnai Lászlótól *Az atléta haláláról* (az 1968. évi nyitószámban), vagy Pályi Andrástól a *Pontos történetek, útközben* című regényről (az 1971. évi második számban). És a későbbiekben, a hetvenes és a nyolcvanas években is rendszeresen küldenek a *Jelenkor*ba Mészöly-kritikákat és -tanulmányokat a kultúrpolitikai, gondolkodásmódbeli és nyelvhasználati értelemben összetett időszak meghatározó irodalmárai, Béládi Miklóstól Pomogáts Bélán át Thomka Beátaig (aki például legelső *Jelenkor*-közlését történetesen a *Megbocsátás*nak szentelte az 1985. évfolyam ötödik számában). A folyóirat ezekben az években, Szederkényi 1987-es halála után is, immár Csordás Gábor főszerkesztésével: az „új próza” íróinak és értelmezőinek legfontosabb fóruma volt.

És mi készült lenni a *Holmi* a nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján?

Annak a bársonyosan *konzervatív forradalom*nak az Auróra cirkulója – a *Jelenkor* más-ként forradalmi, *kortárs* ízlésével szemben az *egykor* tényleg forradalmi ízlésű *Nyugat* lobogójával –, amelyet Takáts negyedszázaddal később, bőséges példákkal alátámasztva, így látta: „Az első számától kezdve erősen törekedett arra [...], hogy azonosítani lehessen néhány íróval, akiket szinte csak náluk találhat meg az olvasó, s akiket szinte mindig megtalál. Első évfolyamaiban így a *Holmi* főként Petri, Rakovszky, Orbán Ottó, Vándy, Lator, Mándy, Bodor, Kertész Imre műveinek folyóirata volt. E névsor, azt hiszem, nem egyszerűen a szerkesztők által leginkább respektált szerzőket tartalmazta – válasz is volt, a *Holmi* válasza a nyolcvanas évek magyar irodalmára. / Legalábbis így láttam akkor, 1989 őszén, az első évfolyamok idején, olyan fiatalemberként, aki a nyolcvanas évek irodalmát tanulta meg »anyanyelvként«. A *Holmit* válasznak is láttam a líra kritikai leértékelődésére, a regény felértékelésére, a posztmodern irodalomra, az »új prózá«-ra és Balassa Péter kanonizáló kritikusai törekvéseire, az *Újhold* újraéledésére, s később a minimalista rövidtörténetre. [...] A *Holmi* befogadta a nyolcvanas évek formáit és nyelveit is, ám a karakterét e befogadás csak kevésbé módosította.” Ez a „karakter” pedig több olyan rész-karakterből tevődött össze, amelyeknek egybehangzó eredőjeként a *Holmi* nem a nyolcvanas éveket akarta folytatni, hanem újra kívánta rendezni, mégpedig a hetvenes–nyolcvanas évekbeli „prózaforradalom” mérvadó (ön)értelmezéseiben kijelölt hagyományoktól eltérő hagyományokra támaszkodva, a huszadik századi magyar irodalom történeti folytonosságát. Keveredett ebben a vágyban például – a Mészöly-életművet magában foglaló kortárs széppróza megítélése szempontjából is – a főszerkesztő Réz Pál nyugatos-újholdas irodalomeszménye és Kádár-kori könyvszerkesztői múltjából fakadó ízlésirányultsága, a prózarovatot gondozó Domokos Mátyás népfrontos jellegű tárgyi nyitottsága és konzervatív ízlésének zártsága, valamint a kritikarovatot vezető Radnóti Sándor művészetfilozófusi látómezeje és ellenzéki-szamizdatos ízlésköre. Szükségszerűen lett hát kiemelt prózaírójuk: az (egyébként a *Jelenkor*ban is rendszeresen közölt) újholdas Mándy, akit „hangos memoárjában” Réz határozottan szembeállít az *Újhold* belső körén kívül maradó Mészölyvel, akinek a kéziratát ráadásul vissza is utasította az induló *Holmi*: „Az igazsághoz tartozik, hogy ebben a periódusban Miklós már nem volt olyan erős, mint régen. De azt is meg kell mondanom, hogy ha Mándy küldött volna egy súlytalan kis novellát, azt alighanem leadtuk volna. Iván volt a mi fő prózaírónk”. (Az első mondat felütésének „igazság” szava kettős helyi értékű: egyrészt a köznyelvi fordulat szintjén jelöli az élöbeszéd esetlegességét, másrészt meg azért utal a *causeur* Réz Pál – és a *Holmi* – értékválasztásának retorikusan megjelenített igazságigényére is.) Minek értelmében ott is látjuk Mándyt az 1989 októberében induló *Holmi* nyitószámaiban (és engedjék meg egy rövid seregszemle, ábrázolandó a folyóirat Takáts által hangsúlyozott „karakterét”): az elsőben *A veterán* című novellával, közvetlenül a programadónak tekinthető Vörösmarty Mihály-

vers (*Mi a baj?*), Nagy Lajos-regényrészlet (*Budapest Nagykávéház*), Weöres Sándor (*Majtény, Világos stb.*) és Németh László-verskéziratok (*A tortúra s felnagyulás*), valamint Vas István 1948-as és 1956-os költeményei (*Az eretnek vallomásai; Az új Tamás*) után; a második szám lelegején pedig *A társaság* című novellával, megelőzve így Petri (*Valami ismeretlen; „Jövőkép”*), Orbán Ottó (*A tisztességtelen előny; Korforduló*), Takács Zsuzsa (*Emeljétek föl szíveteket!*) és Kántor Péter (*Történelem; Mint egy trükkfilmben; Valahol a budavári Hilton Szálló és egy liverpooli dokk között*) verseit. (Mindeközben az első három számban találjuk a *Holmi* első számú költőjéről, Petriről szóló tanulmányt a folyóirat szerkesztőbizottsági tagjától, későbbi szerkesztőjétől, Fodor Gézától.)

Mészöly (a pannon prózák kisformáival kísérletező idős Mészöly) nem fért be a *Holmi* vitán felül előkelő szerzői körébe – egyrészt a folyóirat konzervatív (a *Nyugatra, az Újholdra* és a Kádár-korszakban kibontakozott jelentős életművekre hagyatkozó, azoknak értékeit a kortárs jelenségekre normaként alkalmazó) ízlése miatt, másrészt pedig a szerkesztők (különböző eredetű és összetevőjű) egyéni ízléseinek tulajdonképpen véletlenszerű összecsengése miatt, harmadrészt meg (és ez tűnik most már a legkevésbé fontosnak) a kölcsönös félreértések és sértődöttségek miatt. Álljon itt most példaként a szerkesztő Radnóti Sándor 2018-as Mészöly-portréjából az a részlet, amelyben nagyon hasonlóképpen vélekedik a kéziratával visszautasított idős szerző életművéről, mint főszerkesztőtársa, aki szerint egyébként „a kommunizmusban több jelentős író alkotott, mint a szabad időkben”, és aki Mészöly életművéből is leginkább *Az atléta halála* és a *Pontos történetek, útközben* című regényeket becsülte, vagyis ízlésében nem tudott átlépni a *Film* vagy a *Megbocsátás*, pláne a kései „pannon töredékek” Rubiconján. Miként Radnóti sem: „számomra Mészöly nagy könyvei nem jelentettek eminens irodalmi élményt, nem is írtam róluk sohasem – egyedül a *Saulusról* [...]. Esszéi s különösen aforizmái jó esetben hidegen hagytak, s emlékszem, hogy amikor a mára már szinte teljesen elfelejtett Hermann István Mészöly egy vaskos értekező prózai gyűjteményében komisz módon bírálta az önmérséklet hiányát, sajnos teljesen egyetértettem vele.” Nagyra nyílt tehát az ízlésolló a *Jelenkor* és a *Holmi* között, ami talán éppen az „új próza” emblematikus alakjának, pátriárkájának nagyon eltérő megítélsmódjaiban látszik a legélesebben. Éppen ezért tűnik tanulságosnak sorra venni az egyes Mészöly-művekről a két folyóiratban párhuzamosan közölt kritikákat, az 1990-es *Wimbledoni jácintról* publikáltaktól az író halála után hat évvel sajtó alá rendezett *Műhelynaplókról* szólóig, természetesen nem megkerülve a 2001-ben és 2002-ben megjelent búcsúztatókat, emlékezéseket.

A *Holmi* 1990. októberi *Figyelő* rovatának lelegején két méltató bírálatot is olvashatunk a *Wimbledoni jácintról*: az elsőt a lap konzervatív ízlését képviselő szerkesztőbizottsági tag, Fodor Géza írta, a másodikat az „új próza” szemléleti hagyományát folytató *Nappali ház* szerkesztője, Károlyi Csaba. Míg az előbbi értekező alapos szerkezeti elemzésnek veti alá a kötetet, módjával utalva az életmű belső összefüggéseire, addig az utóbbi kritikus kihegyezi a kései Mészöly-próza értelmezésének kérdéses voltát, már írása felütésében is: „Mészöly Miklós nyolcvanas évekbeli prózája gyakran tanácsalanná teszi olvasóját. Újabb munkáinak fogadtatása ez idáig nem érzékeltette eléggé ezt a tanácsalanságot, holott elemzői számára nyílt titok, hogy nemely szövegeinek értelmezése komoly erőfeszítést igényel.” Kettejük közül értelemszerűen Fodorra, az ő módszertanilag alázatos feltérképezésére hivatkozik a *Jelenkor* 1991. januári, szinte teljes egészében a hetvenéves írónak szentelt számában a *Wimbledoni jácintot* elemző Erdődy Edit, aki egyfelől a kötet szerkezeti átgondoltságára („A rövid és hosszú írások ritmikus váltakozása, az egyes motívumok, figurák, poétikai eszközök, hatáselemek szabályszerű ismétlődése következtében hangsúlyossá válik a kötet zárt, koherens kompozíciója.”), másfelől az egyes novellák erejére összpontosít. A könyv nyitó és záró novelláinak egymás mellé állításával indítja egyébként Balassa Péter saját köszöntő esszejét Mészöly „öregkori, késői módon áradó,

kisformákba koncentrált nagyepikájáról”. De ugyanebben a számban találjuk az 1990-es Mészöly-kötetben szereplő és először éppen a *Jelenkor* 1988. évfolyamában publikált, *Az ügynök és a lány* című elbeszélés német fordítását (Wilhelm Drostétól), valamint eredeti újraközlését, továbbá – sok más fontos írás mellett – Takáts József *Bolond utazás*-értelmezését, amely mintegy előkészíti a pár hónappal később ugyanitt megjelenő *Megbocsátás*-mitoszelemzését. Öröndetes együttállás, hogy a *Holmi* néhány hónappal korábbi, kettős kritikai számvetésének végegyenlege nem mutatott mást, mint a *Jelenkor* köszöntőszámában megnyilvánuló közösségi értékfelfogás.

Nem változik ez a békés helyzet az 1991-ben megjelent Mészöly-könyv kapcsán sem. A *Ballada az úrfiról és a mosónő lányáról* című, a *Végleges változatok a hagyatékból* alcímet viselő, két hosszú elbeszélésből, negyvenhat „videoklipből” és két rövidke meséből álló novellaskötet a lehető legérzékenyebb és legelfogadóbb kezekbe került – a *Jelenkornál* is, és a *Holminál* is. Az előbbi 1991. októberi számában a Mészöly-kutató Thomka Beátaéba (*A befogadás kihívásai* című sorozatának hatodik részeként, a kritikai rovat élén); az utóbbi 1992. évi nyitószámában az Ottlik-hagyaték gondozójaként a kötet alcímével jelölt műfajformai sajátosságok iránt mintegy hivatalból is megértő, vájt fülű író-társ Lengyel Péterébe (a rovat lelegejére szerkesztett, *Az angol lobogó* című Kertész Imre-regényről szóló kritika után). A regény műfajának elkötelezett, azon belül „mindenevő” Lengyel a kivételek közé sorolt novellisták (Borges és Mándy) mellé állítja a mozaikos, töredékes kisformákban fogalmazó idős Mészölyt, azok közé tehát, akik „a mindent pakolják be öt vagy negyvenöt oldalba”, akiknél tehát „a novellának mégiscsak [regényszerű] épülete van, nagyszabású íve és lélegzete” – minek értelmében: „A *Pannon töredék* [című elbeszélés] nem töredék természetesen, a többi írás sem az, alcím és cím írói fogás, azt hangsúlyozza, hogy a teljes műveknek új nagyságrendű formáját tartjuk kézben.” És ez a minőség mutatkozik „legtöbbször” a *Negyvenhat videoklip* kisformáiban. A regényíró (és szenvedélyes regényolvasó) kritikus által hangsúlyozott „új nagyságrendű formát” értékeli a *Jelenkor* irodalomtudós kritikusa is, aki szerint „vázlatról, töredékről a poétika régóta nem mint befejezetlenségről, hanem mint végleges formáról alkotott fogalmat, ilyen módon tehát az alcímbe ellentét [...] az elbeszélői gyakorlat felől is feloldódik”. De mi lesz akkor, amikor Mészöly a mitikus, történelmi és családtörténeti rétegekből felépülő szövegtáját, az öregkori szövegek Pannóniáját már nem „végleges formaként” mutatkozó „vázlatokban” és „töredékekben” kínálja olvasóinak és értelmezőinek, hanem afféle „beszélynek” nevezett regénnyel? Mit kezdenek a két folyóirat által felkért kritikusok a várakozásokkal, sőt elvárásokkal – leginkább regényvággyal – övezett *Családáraddással*?

És ezen a ponton már teljességgel elválnak a megítélés útjai. Merthogy a *Holmi*ban történetesen az a kritikus foglalkozik az 1995-ös „beszéllyel”, aki a *Figyelő* rovat emblematikus, vállaltan konzervatív ízlésű és szándékolatlan kemény hangú szerzőjeként már eddig is derekasan részt vett az „új próza” még újabb teljesítményeinek, továbbá alapító eszméinek bírálatában – például akkor, amikor szigorú optikájú görcsöve alá vette Ottlik *Budáját* (*Nincs meg semmi*, 1993. december), vagy amikor a hetvenes-nyolcvanas évek prózafolyamatainak hagyományához kötődő írók (Csejdy András, Garaczi László, Hazai Attila, Németh Gábor és Szijj Ferenc) egy-egy művét nemes egyszerűséggel elkeresztelte az „üresség könyveinek” (1992. szeptember). Bán Zoltán András ez utóbbi írásával vitakozott 1994-ben az „új próza” hagyománytörténetének egyik jeles értelmezője, a majdani *Mészöly-díjas* regényíró, Szilasi László, aki rá egy évvel immár a *Jelenkorban* teszi közzé alapos elemzését Mészöly új könyvéről, sorra véve annak friss fogadtatását, benne Bán lesújtó bírálatát is. Tudniillik a *Holmi* kritikusa olyan irányból közelít a *Családáraddáshoz*, ahonnan az tényleg nem tud másnak látszani, mint afféle „holdbéli” prózának, amelynek szerzője „csak valami hangulatban hisz immár, a saját hangjának, intonációjának zengésében, mely sokszor valóban lebilincselően szárnyal, ez tartja rabul érdeklődését, és, elve-

szítve az olvasót és a maga epikai világát, vakon követi saját, kiérlelt retorikája sziréndal-
lamait”. Nem is lehetne ennél pontosabban, azaz „áradóbban” leírni a „regényes rendet”
valamiféle „anekdotikus rendtelenséggel” lecserélő *Családáradást*, illetve a kései Mészöly-
prózát (egybehangzóan egyébként a szerző 1969-es Warhol-esszéjében kifejtett „káosz”-
epikai programmal), legfeljebb értékelni lehetne másként (ahogyan sokan mások teszik,
Thomka Beátától Szilasint át Szolláth Dávidig). Mindenesetre Bán nem mást kifogásol
Mészöly „beszélyében”, továbbá az „újabb magyar próza” egészében, mint az „epikai
világ” hiányát, amelyet ő *extra Hungariam* talál csak meg az érzéki filozofálásnak vagy az
„élet vad prózájának” elkötelezett külföldi példáiban (a német Wolfgang Hildesheimer és
az orosz Vlagyimir Szorokin műveiben). A *Holmi*-bírálat Mészölytől kölcsönzött, nemes
egyszerűségű címével (*A retorika vízjele*) szemben a *Jelenkor* kritikusa – vállalkozása súlyát
retorikus harsánysággal kinyilvánítandó – terminologikusan túlterhelt címet és alcímet
ad írásának, egyébként szintén a *Családáradás* egyik kifejezése nyomán: *Pleonazmus: a vízjel
retorikája. Mészöly Miklós Családáradás című beszélyének domináns trópusáról – ráfogás –*.
A kritikák címalakzatai egyaránt a Mészöly-próza nyelvi alapjellemzőjére utalnak, a „víz-
jelnek” számító „pleonazmusra” (azaz *szószaporításra*), amelyet Bán mindközönségesen
csak „modorosnak”, „halandzsaszerűnek” és „kimódoltnak” nevez, Szilasi viszont
utagyanzt a jelentéstermelő regénybeszéd mozgását összpontosító retorikai-poétikai alak-
zatként látta az okfejtését lezáró, hosszú fogalomtörténeti trillájában, amelynek most
csak a legvégét csippentem ide: „a virtuális középpont körüli »mozgás« alakzata, az
anekdotizmus és a textualitás közötti eldönthetetlen helyzet, anekdotikus példabeszéd,
példázatos-történet, mitologikus és a regényszerű törekvés, egyben anekdotikus rendet-
lenség, egy szöveg »saját« nyelve, mely folyamatosan megcsinálja magát.” Két nagyon
különböző ízlés, két nagyon különböző nyelv és észjárás, két nagyon különböző értékelés:
Bán és Szilasi *Családáradás*-kritikáiban kerül a legmesszebbre egymástól Mészöly alakuló
életművének (és egyúttal a nyolcvanas évek Mészölyhöz kötődő prózaeszményének)
megítélésében a *Holmi* és a *Jelenkor*. Ez a távolság csak az író halálával szűnik meg – persze
különböző szerkesztői döntések tükrében.

A *Holmi* 2001. októberi számában ketten is emlékeznek a nyolcvanéves korában el-
hunyt szépíróra: a hozzá utolsó időszakában talán legközelebb álló, nála jóval fiatalabb
Márton László, aki nagyon sokat tanult a *Filmmel* induló pályaszakaszok prózaváltozata-
iból, valamint a Mészöly korosztályába tartozó, ugyanakkor tőle poétikai értelemben na-
gyon távol álló, leginkább az általa „freskókészítőknak” nevezett regényírók közé sorol-
ható Szabó Magda, aki lírai hangvételű szövegében kizárólag a *Film* előtti időszak
műveire (legsűrűbben a *Magasiskolára*) és motívumaira (leggyakrabban a pusztai gémre)
hivatkozik. És míg az idősebb pályatárs kizárólag a kételyen felül – és a *Holmi* szerkesztő-
inek ízléskörén belül – álló pályaszakasz, az ötvenes–hatvanas évek Mészölyére emléke-
zik, addig a fiatalabb szépíró beszél a későbbi évek jóval vitatottabb műveiről is:
„Intenzíven foglalkoztatta őt a töredezettség és az epikai teljesség összehangolásának
problémája, az a kérdés, hogyan lehet a sűrítéssel, a szilánkok elhallgatásokkal pontosan
kifejezni olyan történeteket, amelyeket aprólékos leírások nem jelenítenek meg. [...] Alkotói pályájának utolsó húsz évét [...] beárnyékolta a »nagy« regény írásának vágya és
e vágy beteljesületlensége.” Két Mészöly-kép körvonalazódik tehát a *Holmi* két visszaem-
lékezésében: az egyik a szerkesztőség ízlésével összecsengő értelemben beszél a korai
Mészöly-epikáról, és hallgat beszédesen az utolsó évtizedek „alakulásairól”; a másik vi-
szont komolyan veszi az „alakulások” újabb változatait is a kései Mészöly-prózában.
Nem véletlenül kötődik az utóbbi írás szerzője legalább annyira a *Jelenkor*hoz (értekező-
ként és epikusként), mint a *Holmi*hoz (értekezőként). A pécsi folyóirat viszont nem közöl-
nekrológót 2001 végén. Ellenben a következő év legelső számát teljes egészében Mészöly
köre szervezi, egyszerre emlékezve a halálára és a (nyolcvanegyedik) születésnapjára. És

ezzel a szerkesztői döntéssel tulajdonképpen – saját rendszerükön belül – csak folytatják a lap több évtizedes Mészöly-hagyományát: a *Jelenkor* 1981-es, 1991-es, 1996-os és 2001-es januári számai ugyanis mindig az 1921. január 19-én született Mészölyt ünnepelték, hol rövidebb, hol hosszabb, hol majdnem teljes terjedelemben. Ugyanakkor – kívülről nézve – a *Jelenkor* 2002. januári száma beszédes párhuzamba kerül a *Holmi* egy évvel és egy hónappal korábban megjelent emlékszámaival, amelyet a szerkesztőség a 2000. július 16-án elhunyt költőnek, egyúttal egyik első számú szerzőjüknek, Petrinek szentelt. Komoly veszteség mindkét folyóirat legfelső köreiből – és a magyar irodalom legszelesebb értelemben vett világában.

És egy összevető kitérés erejéig maradjunk még az alkalmi emlékezés szerkesztői műfajánál: hogyan van – vagy nincs – jelen Mészöly a két folyóirat egyfelől negyed-, másfelől fél évszázados múltakra visszatekintő önértelmezéseiben? A huszonöt éves *Holmi* kedves halottainak szentelt számában természetesen nem juthat hely Mészölynek, ámde említés róla igen, mégpedig az 1980-as évek elején induló Tar Sándor rendhagyó helyéről töprengő Bán Zoltán András írásának „akkori magyar prózát” érintő részében: „De a többiek? Mészöly Miklóst reménytelenül kiagyaltak, természetellenesnek tartottam; képtelen voltam (és vagyok ma is) felfogni *Az atléta halála* vagy a *Jelentés öt egérről* úgynevezett filozófiai mélységeit.” Bár akár másfajta „mélységek” után is kutathatna a *Családáradás* egykori kritikus, nem beszélve a kidolgozott „felszín” szövegszerű szépségeiről. Egyébként a *Holmi* 2014. októberi számában Bánon kívül csak Márton László említi Mészölyt – mégpedig többször és persze elismerően – a Darvasi Ferenc által készített Mándy-beszélgetésben. De megszólalt korábban Márton – immár novellistaként – az ötvenéves *Jelenkor* ünnepi, 2008. októberi számában is, amelynek főszerkesztői előszavában olvashatjuk Ágoston Zoltántól az alábbi háromszerzős kiemelés: „ezt a [saját korában nyitottnak, értékközpontúnak mondható] hagyományt örökölte a *Jelenkor*, s a negyvenes évek elejétől, a három lapon [a *Sorsunkon*, a *Dunántúlon* és a *Jelenkoron*] átívelően olyan szerzők teremtettek eleven kontinuitást, mint *Weöres*, *Csorba* vagy *Mészöly Miklós*.” És nem kisebb nyomatékkal említik Mészölyt ugyanitt a korábbi szerkesztők: Csordás Gábor, a *Jelenkor* 1990-es levelesládájából válogatva; Takáts József, az 1988-ban Határ Győző és Balassa Péter között lezajlott vitát és egyúttal a korszak irodalmiságát körüljáró elemzésében; valamint a folyóirat kilencvenes évekbeli főszerkesztője, Csuha István, a nyolcvanas–kilencvenes évek hányattásairól szóló visszaemlékezésében.

Mindazonáltal a Mészöly-veszteség közvetlen felmérését követő időszak munkájából mindkét folyóirat kiveszi a részét – nem meglepő, hogy a *Jelenkor* nagyobb arányban (hátramaradt kéziratok és az életműről szóló szövegek közlésével), mint a *Holmi* (ahol viszont a szerzőként korábban teljességgel elhanyagolt szépirodalmi halálát követő években kilenc alkalommal is találkozhatunk az özvegy Polcz Alaine műveivel, többek között a *Pontos történetek, útközben* című Mészöly-regény előzményszövegével, a *Halál és cserepek* címen, három részben közreadott úti jegyzettel.) Ugyanakkor a budapesti havilap hasábjain is napvilágot lát két Mészöly-publikáció 2004 januárjában és februárjában: *A zsidókérdés útvesszői* című tanulmány és egy bőséges válogatás az író „levelesládájából”. És míg az utóbbi szövegcsoporthoz az egykori barát Fogarassy Miklós adja közre, aki egyébként elemzőként is követte Mészöly pályáját (például a *Megbocsátásról* szóló tanulmányában vagy az *Elégiának* szentelt kismonográfiájában), addig az eszme- és mentalitástörténeti értekezést a zenetudós Wilhelm András bocsátja előszavával együtt az olvasók elé, aki viszont négy évvel később, a *Holmi* 2008. áprilisi számában ezt a kemény címet adja a Thomka Beáta és Nagy Boglárka által sajtó alá rendezett és jegyzetekkel ellátott *Műhelynaplóról* (2007) szóló kritikájának (bármennyire is tisztelője a Mészöly-életműnek, sőt talán éppen ezért): *Egy felesleges könyv*. De vegyük előre a *Jelenkor* 2007. októberi számában megszólaló kritikus, a Mészöly-kutató Szolláth Dávid indoklását arról, miért nem volt „felesleges” kiadni a hagyatékban őrzött

noteszeket: „A *Műhelynaplók* véleményem szerint a posztumusz Mészöly-recepció eddigi legjelentősebb eseménye, vagy legalábbis minden adottsága megvan hozzá, hogy azzá váljon. A kötet a Mészöly-újrólvasás nagy lehetősége, és a lehető legjobbkor jött. A szövegkeletkezés, a szövegalkulás megismerése egyrészt filológiai fogja elmélyíteni a Mészöly-értelmezést, másrészt belső látászöveget biztosít, és ezzel arra készíti, hogy újragondoljuk a Mészöly-életmű egyes vonatkozásait.” És nézzük, mit is érthetünk azon a „belső látászöveg”, amely fontos szempontokat adhat a pálya legvitatottabb szakaszában született művek (az író néhány műfaj-meghatározásával: *Végleges változat Gogol emlékének; Változatok a szép reménytelenségre; Gimnasztika egy regényhez; Végleges változatok a hagyatékból; Pannon töredék...*) értelmezéséhez: „Ahogyan Thomka írja, »Mészölyt, Valéryhez hasonlóan, zavarta a lezárt mű gondolata«. Ilyen szövegalkító gyakorlat mellett az *ultima manus* elve nyilvánvalóan meggyengül, a szerzői intenció esetlegessé, időben szétfolyóvá válik, ugyanakkor felértékelődnek a nem közölt szövegvariánsok.” Wilhelm viszont nem érzékeli ezt a „belső látászöveget”, mégpedig azért nem, mert az ő választott külső „látászöveg” – a kulturális szereptudattal rendelkező *Holmi* kritikusaként – nem is annyira filológusi, mint inkább fogyasztói, a szó legjobb értelmében, a Mészöly-olvasók közvetlen érdekeit szolgálva: „Az igazi problémát azonban nem is az jelenti, hogy ez a szövegváltozat unalmas olvasmány; lehangolóbb, hogy intellektuális naplóról szó sincs: ezek a szövegtöredékek, olykor összefüggőbb mondatfüzerek voltaképpen Mészöly anyaggyűjtései a fénymásolás előtti korszakból [...], más esetben pedig fogalmazványai, előzetes kéziratvariánsai publikált írásainak. [...] többnyire valóban a véglegesített változat előtti fogalmazványok, mondhatnánk: szövegállapot előtti gondolatfoszlányok – ebben a formában használhatatlan, élvezhetetlen fűrészpör.” Függetlenül attól, miként vélekedünk a két kritikus nézetei között megmutatózó ellentétéről, örülnünk kell annak, hogy a magyarországi irodalomértés, azon belül a nem feszültségmentes Mészöly-értés két szimbolikusan is fontos helyén (lásd Takáts idézett visszaemlékezését) két ennyire különböző és – ami még lényegesebb – ennyire határozott értelmezés született a posztumusz megjelentetett *Műhelynaplók*ról. Hogy tehát vitaszerűség bontakozott ki a 2001-ben lezárt életmű körül.

És minél komolyabban vitatkozunk – a *Holmi* hátoldalán Bessenyei Györgytől idézett „szép elmélkedés” jegyében –, annál *pontosabban* látjuk a tárgyat, Mészöly „pontos történeteinek” prózáját.